

**BOSHLANG`ICH TA`LIMDA XALQ MAQOLLARINI O`RGATISH
ORQALI O`QUVCHILARNING MA`NAVIY SAVODXONLIGINI ,ONGINI
OSHIRISH.**

Yusupova Muhliisa G`olibjon qizi

*Andijon viloyati Izboskan tumani 25- umumiy o`rta ta`lim
maktabi boshlang`ich sinf o`qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi kunda boshlang`ich ta`lim jarayonida o`quvchilarga bilim berish bilan birgalikda ularning ma`naviy salohiyatini ham shakllantirish eng ustuvor vazifalardan biri ekanligi haqida fikrlar berildi.

Kalit so`zlar: Xalq og`zaki ijodi, maqollar, barkamol shaxs, ma`naviy ong, yuksak insoniy fazilatlar.

Maktab ta`lim-tarbiya maskani bo`lib, shaxsning kelajagi shu maskanda unga qanday ta`lim berilganligiga, tarbiyachi hisoblanmish o`qituvchining o`z burch, vazifalariga qanday munosabatda bo`lishiga bog`liqdir. Barkamol insonni, fidoyi shaxsni tarbiyalashga ham shu yerda zamin qo`yiladi. Ilmiy tadqiqotlarda inson o`z hayoti davomida oladigan ko`p ma`lumotlarning 75-80 foizini bolalik davrda olib ulgurishi o`z isbotini topgan. Bu davrda inson bolasi o`zligini anglay boshlaydi, atrofida bo`layotgan voqea-hodisalar uning ongida muhrlanib qoladi. Bola maktab ostonasiga qadam qo`yib o`qishni va yozishni o`rganana boshlar ekan unda kitobga, badiiy adabiyotga, ilm o`rganishga qiziqishi shakllanadi. Boshlang`ich sinf o`quvchilarining ma`naviy tarbiyasida xalq maqollaridan foydalanishning ham alohida o`rni bor. Zero, o`quvchilar o`quv dasturiga ko`ra “O`qish kitobi” darsligi sahifalari orqali bir qator maqol va hikmatli so`zlarni o`qib-o`rganadilar. DTS talablaridan kelib chiqib ularni yod oladilar. Mana shu jarayonda maqollardan o`quvchilarni ma`naviy barkamol inson qilib tarbiyalashda muhim vosita sifatida foydalanish juda muhim hisoblanadi. Har bir maqolda yashiringan ma`noni o`quvchilarga singdira olsak, albatta ularning ma`naviy kamolotiga erishamiz. Maqollarni kishilar ko`pincha, o`zaro suhbatda, bir-birlari bilan gaplashganlarida ishlatadilar. Maqol ibratli so`zdir. Shunday so`zki, so`zga husn beradi, fikrni tushunib olishni osonlashtiradi, uni yorqin, ta`sirchan qiladi. Shuning uchun ham maqol odamlar nutqida har doim hamroh bo`ladi. Kimki uni ko`p ishlatsa, o`shaning nutqini shirali deydilar va diqqat bilan eshitadilar. Maqol xalq hayoti, orzu-intilishlari va dunyoqarashini ko`p asrlik tajribalarida sinovdan o`tkazib aks ettirishi tufayli kundalik turmushimizda katta g`oyaviy tarbiyaviy ro`l o`ynaydi. Chunki, maqolda aks etgan voqea-hodisa yo keskin tasdiq etiladi, yo inkor qilinadi. Demak, har bir maqol kishiga izchil g`oyaviy yo`nalish beradi, undagi fikrlarning yuksalishiga ko`mak beradi. Haqiqiy xalq maqolida mehnatkash omma manfaatlarini aks etar ekan, maqolga murojaat etgan har bir kishi o`z xalqi va vataniga

mehr bilan qarashga o‘rganadi, adolat va ozodlik, mardlik va bahodirlik, insonparvarlik va do‘stlik, tinchlik va mehnatsevarlikka intiladi. Boshlang‘ich sinflarda maqollarni o‘rganish orqali o‘quvchilar og‘zaki nutqini o‘stirish bilan bir qatorda ular orqali o‘quvchilar ongiga turli insoniy fazilatlarni singdiriladi. Bunda quyidagilarga e‘tibor beriladi: 1) maqollar tajribada sinalgan fikrni tasdiqlaydi; Masalan: “Hunarli kishi xor bo‘lmas” (1-sinf), “Hunar bo‘lsa qo‘lingda, non topilar yo‘lingda” (3-sinf), “Yolg‘iz otning changi chiqmas, Changi chiqsa ham dong‘i chiqmas” (4-sinf) maqollarida hunar orqasidan kishining yaxshi turmush kechirishi hamda kishilar orasidagi ahillikning ahamiyati ifodalangan; 2) Maqol mazmunida narsalarning o‘ziga xos xususiyati, mohiyati ochiladi va bu inson hayotiga ham bog‘liq holda, ma‘no jihatidan tarbiya mazmunini beradi. Masalan: “Bulbul chamanni sevar, odam Vatanni” (1-sinf); “Do‘stsiz boshim-tuzsiz oshim” (4-sinf), 3) Maqollardagi muhokama va tafsilot inson, jamiyat va ayrim predmetlarning mohiyatini eslatish bilan birga, o‘quvchilar fikrini uyg‘unlashtiradi, tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan: “Ona yurti – oltin beshiging” (4-sinf), “Erinchoqlik boshga balo keltirar” (4-sinf). Ilm-fanni egallashga, hunar olishga yo‘naltiruvchi maqollar o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqini oshiradi, kasb-hunarga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi. Zero, komillik belgisi eng avvalo ilmlilik va biron-bir hunarining mohir egasi bo‘lish bilan ham belgilanadi. “Bilimdan ortiq boylik yo‘q”, “Bilgan o‘qir, bilmagan to‘qir”, “Aqlning qayrog‘i – bilim” (1-sinf), “Bilim – baxt keltirar” (2-sinf), “Bilagi zo‘r birni yiqar, bilimi zo‘r mingni”, “Ko‘p o‘qigan ko‘p bilar”, “Ilm olish – igna bilan quduq qazish”, “Bir yigitga qirq hunar oz”, “Hunar o‘rganish uchun ham hunar kerak” (3-sinf), “Olim bo‘lsang, olam seniki”, “Hunar bo‘lsa qo‘lingda, non topilar yo‘lingda”, “Ilm-aql chirog‘i” (4-sinf) kabi maqollarni o‘rganish jarayonida o‘quvchilarga ilm olishning afzalliklari, bilim hamisha insonni yuksaklikka eltuvchi vosita ekanligini, shuning uchun o‘quvchilar hozirdanoq bilim olishga qunt bilan kirishishlari zarurligi uqtiriladi. O‘quvchilarga maqollarni o‘rgatishda hayotiy misollar yoki ertak qahramonlarining hayot yo‘llarini namuna qilib ko‘rsatish ham katta amaliy natija beradi. Masalan: 1-sinf o‘quvchilariga do‘stlikni madh etuvchi maqollardan (“Aybsiz do‘st izlagan do‘stsiz qolar”, “Arpa-bug‘doy bir kuningga yaraydi, Sodiq do‘sting o‘lguningcha yaraydi”) namunalar aytilib maqollarning isboti uchun “Sher va sichqon”, “Kenja o‘g‘il” ertaklarini misol qilib keltirish mumkin. Bu ertaklarning mazmunida ham aynan do‘stlik, uni qadrlash g‘oyalari ustunlik qiladi. Maqol ustida ishlash jarayonida o‘quvchilarga uning yaratilish sababini, uning ahamiyatini tushintirib borish zarur. Har bir o‘rganilayotgan maqoldagi hayotiy hikmatni anglab olish ko‘nikmasi shakllantira olinsa, o‘quvchilar qalbidagi yuksak insoniy fazilatlar ham rivojlanib boradi. Ko‘rinadiki, xalq maqollari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida insoniy fazilatlarni tarbiyalashda, ularda yuksak ma‘naviyatni shakllantirishda, kelajakda barkamol inson bo‘lib yetishishlarida juda katta rol o‘ynaydi. Boshlang‘ich sinf o‘qish darslariga

qo‘yiladigan talablardan biri - o‘quvchilarni ma‘naviy yetuk inson qilib tarbiyalash, ularda insoniy fazilatlarni shakllantirishdir. Shu tufayli o‘qish darslarida o‘qib o‘rganiladigan har qanday asar ana shu vazifani amalga oshirishga qaratilmog‘i zarur. Shu nuqtai nazardan boshlang‘ich sinflarda o‘qitiladigan xalq og‘zaki ijodi asarlari o‘quvchilarda turli insoniy fazilatlarni shakllantirishga, ularda ahloqiy sifatlarni tarkib topdirishda alohida o‘rin tutadi. Xalq og‘zaki ijoding kichik janr bo‘lgan maqol o‘quvchilarning ma‘nan sog‘lom va har tomonlama barkamol bo‘lib shakllanishini ta‘minlaydi, xalqimizning boy madaniy merosi va qadriyatlarini anglab yetishi, mustaqillik, mas‘uliyatlilik, tashabbuskorlik xislatlari hamda dunyo haqidagi tushuncha va tasavvurlarini shakllanishiga xizmat qiladi. Bir so‘z bilan aytganda, ularning umr davomida oladigan bilimlariga zamin hozirlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

- 1.O‘zbek bolalar adabiyoti ontologiyasi 2 tomlik. Toshkent. 2006
- 2.M Jumaboyev.Bolalar adabiyoti. T. 2010
- 3.Mirzayev T. va boshqalar. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi xrestomatiyasi.Toshkent: “Aloqachi” nashriyoti, 2008.
- 4.Madayev O., Sobitova T. Xalq og‘zaki poetik ijodi. –Toshkent: ”Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2003.
- 5.Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. “Hikmatnoma” O‘zbek maqollarining izohli lug‘ati. –Toshkent: “O‘qituvchi“, 2000